

Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας
πρὸς τὰς λοιπὰς Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας
καὶ Ὁμολογίας ἐπὶ τῇ βάσει
τῶν πανορθόξων ἀποφάσεων*

ΣΕΒ. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ
Κ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ (ΣΑΒΒΑΤΟΥ)**

Α. Ὑστερα ἀπὸ τὸν τελικὸν καθορισμὸν τῶν θεμάτων τῆς ἡμερησίας διατάξεως τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, ὥστε νὰ «συνέλθῃ τὸ ταχύτερον δυνατόν» καὶ «αὕτη νὰ εἶναι βραχείας διαρκείας καὶ ἀσχοληθῇ μὲ περιορισμένον ἀριθμὸν θεμάτων», ὅπως δήλωσε καὶ ὁ μακαριστὸς Μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνης Μελίων, ἡ Προσυνοδικὴ Διάσκεψις τῆς Γενεύης, τοῦ ἔτους 1976, προσδιώρισε, τὸν κατάλογο τῶν θεμάτων τῆς Α΄ Πανορθόξου Διασκέψεως ἐν Ρόδῳ (1961), σὲ δέκα θέματα, δύο ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν:

- α) «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν χριστιανικὸν κόσμον», καὶ
- β) «Ὁρθοδοξία καὶ Οἰκουμενικὴ Κίνησις».

Ἐὰν καὶ τὰ δύο αὐτὰ Κείμενα εἶχον ἤδη μελετηθῆ καὶ παραπεμφθῆ (ad referendum) ὁμοφώνως πρὸς τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Σύνοδον τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς Κείμενα ἐγκριθέντα ὑπὸ τῆς Γ΄ Προσυνοδικῆς Πανορθόξου Διασκέψεως, τοῦ ἔτους 1986 (28 Ὀκτωβρίου - 6 Νοεμβρίου), ἐν τούτοις τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Μόσχας, πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τοῦ Μαρτίου 2014 (Φανάρι, 6-9 Μαρτίου), διετύπωσε γρα-

* Εἰσήγησις εἰς τὸ Ἐπιστημονικὸν Συμπόσιον, ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον: «Ὁρθοδοξία καὶ Οἰκουμένη Β. Πρὸς τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλην Σύνοδον», τὸ ὁποῖον συνδιοργανώθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Βασιλικῆς καὶ Πατριαρχικῆς Μονῆς Βλατάδων, τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν καὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀ.Π.Θ. (Ἱερὰ Μονὴ Βλατάδων, 3-5 Δεκεμβρίου 2015).

** Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Μεσσηνίας Χρυσόστομος (Σαββάτος) εἶναι Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

πιῶς καὶ δικαίως τὴν ἄποψιν, ὅτι καὶ αὐτά, μαζί μὲ ἕτερα, χρήζουσιν ἐπικαιροποιήσεως καὶ ἐπαναδιατυπώσεως, ἄποψιν τὴν ὁποίαν ἀπεδέχθη ὁμοφώνως ἡ παραπάνω Σύναξις τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, διὸ καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως συγκροτηθῆ Ἐιδικὴ Διορθόδοξος Ἐπιτροπή, ἡ ὁποία ἐντὸς τοῦ πρώτου ἔξαμήνου τοῦ ἔτους 2015, θὰ ἀναθεωρήσῃ τὰ δύο αὐτὰ Κείμενα, τὰ ὁποῖα καὶ τελικῶς ἔτυχον τῆς τελικῆς ἐπεξεργασίας, τῆς ἐνοποιήσεως, τῆς ὑπογραφῆς καὶ τῆς ἐγκρίσεως ὑπὸ τῆς Ε΄ Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξου Διασκέψεως, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη ἐν Chambésy τῆς Γενεύης, τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον, καὶ οὕτω παραπέμπεται τὸ ἐνιαῖον πλεόν κείμενον ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον» εἰς τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Σύνοδον πρὸς ὁμόφωνον ἐπικύρωσιν.

Ἡ περιγραφεῖσα αὕτη καὶ συντεταγμένη διαδικασία, εἰς τὸ πλαίσιο τῆς προετοιμασίας τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου¹, ἀποδεικνύει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ὀφειλετικὴν καὶ ἀνύστακτον μέριμναν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, διὰ τὴν πληρεστέραν ἀνάδειξιν τῆς ἀρραγοῦς ἐνότητος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς πρὸς τὴν κοινωνίαν τῆς πίστεως καὶ ὡς πρὸς τὸν σεβασμὸν τῆς κανονικῆς παραδόσεως καὶ τάξεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν συνεπῆ καὶ ὑπεύθυνον ἀντιμετώπισιν τῶν συγχρόνων προβλημάτων συμπίσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ ἐξαιρετικοῦ, καὶ λυσιτελοῦς ρόλου Του, διὸ καὶ ἡ μελέτη καὶ ἐπεξεργασία τῶν δύο παραπάνω Κειμένων, ἀφοροῦν θέματα σημαντικά, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν τὸ σῶμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἐν ταυτῷ διεκδικοῦν οὐχὶ μόνον τὸ ἐνδιαφέρον ἀλλὰ καὶ τὴν ὄλην ἐπικαιρότητα καθ' ὄλην τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ πορείᾳ προετοιμασίας τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Β. Πρὶν ἀναφερθῶμεν εἰς τὴν διαδικασίαν ἀναθεωρήσεως καὶ ἐπικαιροποιήσεως τῶν Κειμένων αὐτῶν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ παρουσιάσωμεν καὶ ἀναλύσωμεν τὸ περιεχόμενον τῶν δύο Κειμένων, σχετικῶν πρὸς τὴν σχέσιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὰς ἄλλας Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας καὶ Ὁμολογίας.

1. Διὰ μίαν εὐσύνοπτον ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικὴν παρουσίαν ὅλης τῆς προετοιμασίας τῆς Συνόδου, βλ. ΠΑΝ. ΝΕΛΛΑ, *Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Σκέψεις γιὰ μιὰ θεολογικὴ θεώρηση καὶ προετοιμασία τῆς*, Θεσσαλονίκη 1972. ΑΝΤ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐναντι θεμάτων πανορθόδοξου ἐνδιαφέροντος κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη 1975. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Μητροπολίτου Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Σύνοδον. Προβλήματα καὶ Προοπτικαί*, Ἀθήναι 1990.

α) Εἰς τὰς 12 παραγράφους τοῦ Κειμένου «Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ Οἰκουμενικὴ Κίνησις», ἐξετέθεντο αἱ ὀρθόδοξοι ἐκκλησιολογικαὶ ἀρχαί, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων, ἀφ' ἑνὸς μὲν περιεγράφοντο ἡ ἐκκλησιολογικὴ ταυτότης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσδιωρίζετο ἡ συμμετοχὴ Αὐτῆς εἰς τὴν λεγομένην Οἰκουμενικὴν Κίνησιν.

Συγκεκριμένως εἰς τὸ Κείμενον ἐτονίζετο, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία «ἀποτελεῖ τὸν φορέα καὶ δίδει τὴν μαρτυρίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς παραδόσεως τῆς Μᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας» (§ 1), ἐνῶ αἱ κατὰ καιροὺς ἐπισυμβᾶσαι ἀπομακρύνσεις ἐκ τῆς παραδόσεως τῆς ἀρχηγόνου Ἐκκλησίας ὀφείλοντο εἰς τὰς διαφορετικὰς ἀντιλήψεις περὶ τῆς ἐνότητος καὶ περὶ τῆς οὐσιαστικῆς κατανοήσεως τῆς οὐσίας καὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας (§ 2α). Αἱ παροῦσαι διατυπώσεις ἀποτελοῦν μίαν ὑπέρβασιν τῶν παλαιῶν ἀντιλήψεων τόσο περὶ ὁμολογιακῶν ἀποκλειστικότητων ὅσο καὶ ἰδεῶν αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουν ἀρχὰς ἐκκλησιολογικῆς περιεκτικότητος, διότι ἡ ἐνότης δὲν ἐπιτυγχάνεται δι' ἀθροιστικοῦ τύπου συνενώσεως ὁμοειδῶν ἢ ἑτεροειδῶν ἀντιλήψεων, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πίστεως καὶ ἐκφράζεται, «ἐν τοῖς μυστηρίοις», ὀριοθετεῖται δὲ ἐκ τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς καὶ τῆς πατερικῆς παραδόσεως, ὡς αὕτη διετυπώθη ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων (πρβλ. 2β,γ).

Ἡ ἀνωτέρω περιγραφεῖσα ἐκκλησιολογικὴ αὐτοσυνειδησία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπέβαλλε εἰς Αὐτὴν τὴν ἀνάγκην, ὅπως συμμετάσχη εἰς κάθε προσπάθειαν «ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως» καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἀπωλεσθείσης ἐνότητος τῶν Χριστιανῶν, διὰ τῆς ἐπιτεύξεως τῆς ἐνότητος ἐν τῇ πίστει (πρβλ. § 2γ), ὅπως ἐπραξε καὶ πράττει, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεως τῶν πρώτων αἰρέσεων ἐν τῇ ἀρχηγόνῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἕως τῆς σήμερον, ἐναντὶ τῶν νεοφανῶν καὶ συγχρόνων αἰρετικῶν ἀποκλίσεων καὶ ἀντιλήψεων.

Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν λεγομένην Οἰκουμενικὴν Κίνησιν καὶ κυρίως εἰς τὰ διάφορα ὄργανα αὐτῆς, ὀριοθετεῖται ἐκ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιλαμβάνεται τὸν ρόλον καὶ τὴν παρουσίαν Της εἰς τὰ ἀνωτέρω ὄργανα καὶ ἐκ τῆς κατανοήσεως τῆς ταυτότητος αὐτῆς ταύτης τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, μάλιστα δὲ ἐν σχέσει καὶ πρὸς τὸν κατ' ἐξοχὴν ὀργανισμὸν αὐτῆς, ὡς οὗτος ἐκφράζεται διὰ τοῦ λεγομένου «Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν» (Π.Σ.Ε./W.C.C.), ἐνῶ συγχρόνως εἰς τὸ Κείμενον διαζωγραφεῖτο καὶ ὁ τρόπος συμμετοχῆς Της εἰς τὸ ἀνωτέρω Συμβούλιον.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἂν καὶ ἀποτελεῖ ἐν ἐκ τῶν ἰδρυτικῶν μελῶν τοῦ Π.Σ.Ε., οὐδέποτε ἀπεδέχθη τὴν ἰδέαν τῆς «ἰσότητος τῶν Ὁμολογιῶν» καὶ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ὡς τινα «διομολογιακὴ προσαρμογὴ» (§ 6). Ἡ Ὁρθό-

δοξος Ἐκκλησία δὲν θεωρεῖ, ὅτι τὸ Π.Σ.Ε εἶναι, οὔτε δύναται νὰ καταστή «Ἐκκλησία» ἢ «ὑπέρ-Ἐκκλησία» (§ 7), τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὸ εἶναι ἡ δυνατότης νὰ φέρῃ εἰς ἐπικοινωνίαν τὰς διαφόρους Ὁμολογίας καὶ Παραδόσεις καὶ νὰ προωθῇ τὸν διάλογον μεταξὺ αὐτῶν μὲ σκοπὸν τὴν μελέτην καὶ συζήτησιν τῶν ζητημάτων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν τὴν χριστιανικὴν ἐνότητα (§ 7), καὶ τὰ ὁποῖα θεωρεῖ ὅτι δὲν εἶναι μόνον ζητήματα θεολογικῶν συμφωνιῶν ἀλλὰ καὶ συμπτώσεως, θέσεων καὶ ἀπόψεων, διὰ τὰ γενικότερα προβλήματα, τὰ ἀπασχολοῦντα τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον κάθε ἐποχῆς (πρὸβλ. § 6).

Ἐπιπλέον εἰς τὸ παρὸν Κείμενον ἐπισημαίνοντο καὶ ὀρισμένα δυσκολία, αἱ ὁποῖαι ἀνεφύησαν κατὰ τὴν Στ' Γενικὴν Συνέλευσιν, ἐν Vancouver τοῦ Καναδά (1983) καὶ ἐπεσημάνθησαν ὑφ' ὀρισμένων Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν-Μελῶν τοῦ Π.Σ.Ε., παραλλήλως δέ, ἐτονίζετο ὡς ἀπαραίτητος «μία οὐσιαστικὴ Ὁρθόδοξος μαρτυρία καὶ ἡ ἰδιαιτέρα αὐτῆς θεολογικὴ συμβολή» καὶ καθωρίζοντο αἱ «ἀναγκαῖαι... προϋποθέσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ παράσχουν εἰς τὰς Ὁρθόδοξους Ἐκκλησίας τὴν δυνατότητα νὰ ἐνεργήσουν ἰσοτίμως πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ Π.Σ.Ε., ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐκκλησιολογικῆς ταυτότητος, τουτόπερ δὲν συμβαίνει πάντοτε, λόγω τῆς τῆς δομῆς καὶ τῶν τῆς λειτουργίας τοῦ Π.Σ.Ε. διεπουσῶν διαδικασιακῶν ἀρχῶν», διὸ καὶ ἀπεφασίσθη ὅτι «πρέπει νὰ γίνουν νέαι ἀναγκαῖαι ρυθμίσεις, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δυνηθῇ νὰ δώσῃ ἐντὸς τοῦ Συμβουλίου τὴν μαρτυρίαν καὶ θεολογικὴν αὐτῆς συνεισφοράν, τὴν ὁποῖαν ἀναμένει ἐξ αὐτῆς τὸ Π.Σ.Ε., κατὰ τὰ ἤδη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Ὁρθόδοξων-Μελῶν αὐτοῦ συμπεφωνημένα (desiderata Σόφιας)» (§ 11).

Εἰς τὴν πορείαν ταύτην καὶ πρὸς τελικὴν ἀξιοποίησιν τῶν ἀνωτέρω σημείων τοῦ Κειμένου, ὡς καὶ διὰ μίαν δημιουργικὴν συμβολὴν καὶ μαρτυρίαν τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, δηλοῦται ὅτι ἡ ὅλη λειτουργία τοῦ Π.Σ.Ε. ὀφείλει νὰ πραγματοποιεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως καὶ τῆς πίστεως (πρὸβλ. § 12).

Ἀνάλογοι προσπάθειαι κατεβάλλοντο καὶ διὰ τὴν συμμετοχὴν τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ πλαίσιον τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις», ἔνθα ὀφείλουν αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι νὰ ἀναζητήσουν τρόπους συντονισμοῦ τῶν προσπαθειῶν τῶν Ὁρθόδοξων ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἐκκλησιολογικὰ κριτήρια συμμετοχῆς ἐν τῷ διεξαγομένῳ πολυμερεῖ θεολογικῷ διαλόγῳ. Πρὸς ὑλοποίησιν ὅλων τῶν ἀνωτέρω, πανορθόδοξως ἀπεφασίσθη ὅπως προωθηθῶσιν τὰ desiderata τῆς Σόφιας (1981) καὶ τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς (Special Commission)

(2002) κείμενα, εις τὰ ὅποια διαλαμβάνονται αἱ «ἀξιώσεις» τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἔναντι τοῦ Π.Σ.Ε. καὶ τῆς συμμετοχῆς Των εἰς αὐτό².

Ἀπαραίτητοι λοιπὸν προσθῆκαι ἐπικαιροποιήσεως ἀποτελοῦν τὰ ὅσα desiderata τῆς Σόφιας καὶ τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς³, θέσεις αἱ ὅποια ἀφ' ἑνὸς μὲν τυγχάνουν πανορθόξου ἀναγνωρίσεως καὶ ὁμοθύμου ἀποδοχῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπηχοῦν ἀπολύτως τὰς ἀρχὰς τῆς ἐκκλησιολογικῆς ταυτότητος καὶ αὐτοσυνειδησίας τῆς Ὁρθοδοξίας, κυρίως ὡς πρὸς τὴν συμμετοχὴν Της εἰς τοὺς διομολογιακοὺς αὐτοὺς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς. Διὰ τῶν παρόντων «ἀξιώσεων» (desiderata): Ἐπετεύχθη ἡ ἀναθεώρησις τοῦ θεσμικοῦ πλαισίου διὰ τὴν συμμετοχὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ Π.Σ.Ε., ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὀρθοδόξων προτάσεων ὡς πρὸς τὸν τρόπον λήψεως τῶν ἀποφάσεων ὁμοφώνως (consensus), κυρίως διὰ κοινωνικὰ καὶ ἠθικὰ ζητήματα. Ἐπεσημάνθη ἡ ἰδιαιτέρα ἐκκλησιολογικὴ ταυτότης τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὸν σύγχρονον οἰκουμενικὸν διάλογον καὶ ἰδιαιτέρως ὡς πρὸς τὰς θεολογικὰς καὶ ἐκκλησιολογικὰς διαφορὰς καὶ μάλιστα ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὰς διαφόρους Χριστιανικὰς Παράδοσεις καὶ Ὁμολογίας. Ἐτονίσθη ἡ ἀνάγκη ἀποφυγῆς κάθε μορφῆς συμπροσευχῆς καὶ προσδιωρίσθη ὁ τρόπος συμμετοχῆς τῶν Ὁρθοδόξων-Μελῶν εἰς τὰ ὄργανα λήψεως ἀποφάσεων.

2. Πρβλ. SABEN TODOR, *The Sofia Consultation-Orthodox Involvement in the World Council of Churches*, Genova, WCC, 1982. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ ΚΑΙ ΑΙΠΙΛΑΪΑΣ ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ - Γ. ΓΑΛΙΤΗ, «Ἐκθεσις τῆς ἐν Γενεύῃ ἀπὸ 26^{ης} Αὐγούστου ἕως 3^{ης} Σεπτεμβρίου συνελθούσης Συνελεύσεως τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν», ἐν *ΕΚΚΛΗΣΙΑ Π'* (2003), σελ. 6-10. Πρωτ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΑΒΡΑΜΙΔΗ, «Οἱ ἀξιώσεις (desiderata) τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔναντι τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν», ἐν *ΠΒ' ΕΚΚΛΗΣΙΑ* (2005), σελ. 302-312. ΑΝ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ, *Ἡ συμμετοχὴ τῶν Ὁρθοδόξων στὸ ΠΣΕ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν Ἀποφάσεων τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς. Τὸ ἱστορικὸ καὶ ἡ θεματολογία τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν συμμετοχὴ τῶν Ὁρθοδόξων στὸ ΠΣΕ*, Θεσσαλονίκη 2005. Διὰ τὸ ἔργον τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς (Special Commission), βλ. ΜΕΓ. ΠΡΩΤ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΕΤΣΗ, «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν “Special Commission”». Οἱ ἀπαρχὲς καὶ τὸ ἔργο τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν Ὁρθόδοξον συμμετοχὴν στὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν», ἐν *Θεολογικὲς Σπουδὲς καὶ Οἰκουμένη, μὲ εἰδικὴ ἀναφορὰ εἰς τὴν συμμετοχὴν τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στοὺς διαχριστιανικοὺς διαλόγους καὶ τὸ μέλλον τους* (ἐπιμ. Βασ. Σταθοκόστα), Ἀθήνα 203, σελ. 63-70. ΓΕΩΡΓ. ΛΑΙΜΟΠΟΥΛΟΥ, «Εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ (Special Commission) γιὰ τὴν Ὁρθόδοξον συμμετοχὴν στὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν: Μία θεολογικὴ ἐκτίμησις τῶν ἐπιμέρους ζητημάτων τῆς», *Ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 94-107.

3. Διὰ τὸ Τελικὸν Κείμενον τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς (Special Commission) ὡς πρὸς τὴν συμμετοχὴν τῶν Ὁρθοδόξων εἰς τὸ Π.Σ.Ε. εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, βλ. *Ὁρθόδοξη Θεολογία καὶ Οἰκουμενικὸς Διάλογος*, ἐπιμ. Π. Βασιλειάδης, ἐκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 2005, σελ. 207-270.

β) Εἰς τὸ δευτέρον Κείμενον «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν Κόσμον» ἐτονίζετο ἡ θετικὴ θέσις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἔναντι τοῦ Διαλόγου διὰ τὴν ἐνότητα τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κοινῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας (§ 3). Δύο παραγράφοι τοῦ Κειμένου (§§ 6 καὶ 7) περιγράφουν τὰς γενικὰς μεθοδολογικὰς ἀρχάς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων δύνανται νὰ διεξάγωνται οἱ διμερεῖς Θεολογικοὶ Διάλογοι.

Συγκεκριμένως, ἐπισημαίνεται, ὅτι «ἢ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων ἀκολουθουμένη μεθοδολογία ἀποσκοπεῖ εἰς τε τὴν λύσιν τῶν παραδεδομένων θεολογικῶν διαφορῶν ἢ τῶν τυχόν νέων διαφοροποιήσεων καὶ εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν κοινῶν στοιχείων τῆς χριστιανικῆς πίστεως, προϋποθέτει δὲ τὴν σχετικὴν πληροφόρησιν τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν διαφορῶν ἐξελίξεων τῶν Διαλόγων. Ἐν περιπτώσει ἀδυναμίας ὑπερβάσεως συγκεκριμένης τινὸς θεολογικῆς διαφορᾶς ὁ Θεολογικὸς Διάλογος συνεχίζεται, καταγραφομένης τῆς διαπιστωθείσης ἐπὶ τοῦ συγκεκριμένου θέματος θεολογικῆς διαφωνίας καὶ ἀνακοινουμένης τῆς διαφωνίας ταύτης πρὸς πάσας τὰς κατὰ τόπους Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας διὰ τὰ ἐφεξῆς δέοντα γενέσθαι», ἐνῶ ἐπισημαίνεται ὅτι, ὅταν τυγχάνει ἀναγκαῖον, ἐξ αἰτίας τῆς ἑτερότητος τῶν θεολογικῶν προβλημάτων ἐφ' ἑνὸς ἐκάστου διμεροῦς Διαλόγου, εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἀντιστοίχου μεθοδολογίας. Εἶναι εὐνόητον λοιπὸν ὅτι κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων, κοινὸς πάντων σκοπὸς εἶναι ἡ τελικὴ ἀποκατάστασις τῆς ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ ἐνότητος. Ὅπως δὲ ὅμως αἱ ὑφιστάμεναι θεολογικαὶ καὶ ἐκκλησιολογικαὶ διαφοραὶ ἐπιτρέπουν ποιάνα τινα ἱεράρχησιν ὡς πρὸς τὰς ὑφιστάμενας δυσχερείας διὰ τὴν πραγμάτωσιν τοῦ πανορθοδόξως τεθειμένου σκοποῦ. Ἡ ἑτερότης τῶν προβλημάτων ἐκάστου διμεροῦς Διαλόγου προϋποθέτει διαφοροποιήσιν μὲν τῆς τηρηθησομένης ἐν αὐτῷ μεθοδολογίας ἀλλ' οὐχὶ καὶ διαφοροποιήσιν σκοποῦ, διότι ὁ σκοπὸς εἶναι ἐνιαῖος εἰς πάντας τοὺς Διαλόγους.

Εἰς συνέχειαν τῶν ἀνωτέρω δύο παραγράφων καὶ εἰς ἕξ ὑποενότητος, περιεγράφησαν οἱ ἀντίστοιχοι Διάλογοι μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν, Παλαιοκαθολικῶν, Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν (ἢ Ἀντιχαλκηδονίων), Ρωμαιοκαθολικῶν, Λουθηρανῶν, Μετερρυθμισμένων καὶ ἐτονίζοντο τὰ ὑφιστάμενα ἰδιαίτερα θεολογικὰ προβλήματα, ὡς καὶ τὰ ἰδιάζοντα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν καὶ τὰς ἀντιστοίχους δυσκολίας ἢ δυσχερείας εἰς τὴν ὅλην πορείαν διεξαγωγῆς ἐνὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν.

Ἐν τῷ συγκεκριμένῳ Κειμένῳ, συνεκτιμῶντο μετ' ἰδιαίτερας εὐαισθησίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀξιολόγησις τῆς μελλοντικῆς πορείας τῶν συγκε-

κρυμμένων Διαλόγων άφ' έτέρου δέ ή προοπτική αυτών. Ήδη έχουν άποδυναμωθεί αί προοπτικάι του Θεολογικού Διαλόγου μετά των Άγγλικανών⁴, κατόπιν τής άποφάσεως περι τής χειροτονίας γυναικών εις τήν ιερατικήν και χαρισματικήν ίερωσύνην (1977, 2013 και 2014), άνεκόπη ή άξιολόγησις του θεολογικού έργου του Διαλόγου μετά των Παλαιοκαθολικών⁵, κατόπιν τής είσαγωγής τής χειροτονίας των γυναικών, εις όρισμένας τοπικάς παλαιοκαθολικάς κοινότητας, και τής υίοθετήσεως τής μυστηριακής διακονίας (Intercommunion), άνευ τής προϋποτειθεμένης «κοινωνίας έν τή πίστει».

Είς πορείαν κριτικής άξιολογήσεως των ποιμαντικών και λειτουργικών θεμάτων εύρίσκεται ό Διάλογος μετά των Άντιχαλκηδονίων Άρχαίων Άνατολικών Έκκλησιών⁶, ένω σκιάζεται ό Διάλογος μετά των Ρωμαιοκαθολικών⁷, τόσον έκ τής προσηλυτιστικής δράσεως τής Ούνίας, όσον και έκ τής δυσκολίας κατανοήσεως λειτουργίας και εφαρμογής του πρωτείου έν τοίς πλαίσιοις τής Συνόδου και των έκκλησιαστικών δομών.

4. Βλ. ΒΑΣ. ΣΤΑΘΟΚΩΣΤΑ, «Ό θεολογικός διάλογος Όρθοδόξων και Άγγλικανών στον 20^ο αιώνα. Άφορμή για προβληματισμό για τό παρόν και τό μέλλον των διμερών θεολογικών διαλόγων τής Όρθοδοξίας», έν *Έπιστημονική Έπετηρίς Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνών ΜΕ'* (2010), σελ. 443-463. ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ, «Relations between the Orthodox and the Anglicans in the Twentieth century: A Reason to Consider the Present and the Future of the Theological Dialogue», έν *Ecclesiology* 8 (2012), σελ. 350-374.

5. ΓΡ. ΛΙΑΝΤΑ, *Ό διμερής θεολογικός διάλογος Όρθοδόξων και Παλαιοκαθολικών*, Θεσσαλονίκη 2000.

6. Πρβλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΔΗ, «Άξιολογήσεις και προοπτικάι του διαλόγου μεταξύ τής Όρθοδόξου Έκκλησίας και των Άρχαίων Άνατολικών Έκκλησιών», έν *ΘΕΟΛΟΓΙΑ* 51 (1980), σελ. 22-48, 222-247. ΑΝΔΡ. ΠΑΝΑΒΑΣΙΔΕΙΟΥ, *Κριτική άποτίμηση του Θεολογικού Διαλόγου μέ τους Άντιχαλκηδόνιους*, Λευκωσία 2015.

7. ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΚΟΝΙΔΑΡΗ, «Περί τήν Διορθόδοξον Έπιτροπήν τής Γενεύης (1968) και τάς προϋποθέσεις του Θεολογικού Διαλόγου τής Άληθείας μεταξύ τής Καθολικής Όρθοδόξου και τής Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας [Ή μεθόδευσις του Θεολογικού Διαλόγου μετ άνεκδότων έγγραφων]», έν *Έπιστημονική Έπετηρίς τής Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνών Κ'* (1975), σελ. 329-402. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Μητροπολίτου Περιστερίου, *Όρθοδοξία και Ρωμαιοκαθολικισμός. Ό άρξάμενος θεολογικός διάλογος*, Άθήνα 1981. ΓΡ. ΛΙΑΝΤΑ, *Διορθόδοξος Διακονία του Οικουμενικού Πατριαρχείου και τής Έκκλησίας τής Ελλάδος και ή συμβολή των δύο Έκκλησιών στους διμερείς θεολογικούς διαλόγους με τή Ρωμαιοκαθολική Έκκλησία και τήν Έκκλησία των Παλαιοκαθολικών*, Θεσσαλονίκη 2005. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΥ, Μητροπολίτου Μεσσηνίας, «Θεολογική προσέγγιση του Κεμένου τής Ραβέννας», έν *ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΠΣΤ'* (2009), σελ. 544-548. ΆΡΧΙΜ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΚΑΒΑΛΙΩΤΗ, *Ό διμερής Οικουμενικός Διάλογος Όρθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικών υπό τήν πραγματικότητα των δυσχερειών τής ούνίας και του πρωτείου*, Άθήνα 2014.

Τέλος, ἐνῶ οἱ Διάλογοι μετὰ τῶν Λουθηρανῶν⁸ καὶ τῶν Μετερρυθμισμένων⁹ εἶχον ἀνοίξει νέας προοπτικὰς διὰ μίαν ἀναθεώρησιν τῶν βασικῶν θεολογικῶν τῶν θέσεων, περὶ Ἐκκλησίας καὶ ἱερῶν Μυστηρίων, ἡ εἰσαγωγή τῆς χειροτονίας τῶν γυναικῶν εἰς τὸ ἰδιότυπον αὐτῶν ἱερατεῖον, ὑποβάθμισεν τὰς προοπτικὰς τῶν συγκεκριμένων Διαλόγων, παρὰ τὰς σημαντικὰς θεολογικὰς συγκλίσεις εἰς τὰ κοινὰ θεολογικὰ κείμενα, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς πατερικῆς παραδόσεως.

Γ. Εἰς τὸ Ὁρθόδοξον Κέντρον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐν Chambésy τῆς Γενεύης, ἐπραγματοποιήθη ἀπὸ 29^{ης} Σεπτεμβρίου ἕως 4^{ης} Ὀκτωβρίου 2014, ἡ Α΄ Συνάντησις τῆς Εἰδικῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν Ἀναθεώρησιν τῶν Κειμένων τῶν Προσυνοδικῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων, ἡ ὁποία ἠσχολήθη μὲ τὴν ἐπικαιροποίησιν (revision) τῶν ἀνωτέρω δύο Κειμένων.

Εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἐπικαιροποιήσεως τῶν ἀπόψεων καὶ θέσεων ἐθεωρήθη ὀρθότερον ἢ ἐνοποίησις τῶν δύο Κειμένων, ἐνῶ δὲν ἐτέθησαν παράγραφοι τῶν δύο προηγουμένων Κειμένων, αἱ ὁποῖαι ἀναφέροντο εἰς τὰς δράσεις καὶ εἰς τὰς ἐνεργείας ἐνίων ὀργάνων, κυρίως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, ὡς καὶ εἰς τὴν περιγραφικὴν πορείαν τῶν διαφόρων διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων. Ἡ ἀπάλειψις αὕτη ἐγένετο διότι ἐθεωρήθησαν πλέον αἱ συγκεκριμένα παράγραφοι ὡς ἀπλαῖ καὶ μόνον ἱστορικαὶ ἀναφοραὶ, αἱ ὁποῖαι δὲν προσέφερον τί τὸ σημαντικὸν ὡς πρὸς τὴν μελλοντικὴν θεώρησιν καὶ ἀξιοποίησιν πανορθοδόξως τοῦ νέου Κειμένου.

Εἰς τὸ νέον ἐνοποιημένον Κείμενον, τὸ ὁποῖον ἔτυχε τῆς ἐγκρίσεως καὶ τῆς ὑπογραφῆς τῆς Ε΄ Προσυνοδικῆς Πανορθοδόξου Διασκέψεως (10-17 Ὀκτωβρίου 2015), ἐπρυτάνευσαν αἱ ἴδιαι ἐκκλησιολογικαὶ καὶ θεολογικαὶ προϋποθέσεις, ἐτηρήθη ἡ ἀρχὴ τῆς ὁμοφωνίας (consensus) καὶ κατεβλήθη προσπάθεια νὰ ἀποτυπωθῇ ἡ ὅλη διαδικασίᾳ τῆς συμμετοχῆς τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν καὶ εἰς τοὺς διμερεῖς Θεολογικοὺς Διαλόγους, ὡς ὁμόθυμος ἀπόφασις καὶ ἔκφρασις τῆς καθολικῆς συνειδήσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἐκφράσεως τῆς πανορθοδόξου ἐνότητος.

8. ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΕΪΜΑΡΗ, «Ἀξιολόγησις καὶ προοπτικαὶ τοῦ 30ετοῦς Διεθνoῦς Θεολογικοῦ Διαλόγου Ὁρθοδόξων καὶ Λουθηρανῶν (1981-2011)», ἐν *ΘΕΟΛΟΓΙΑ* 83 (2013), σελ. 185-222.

9. Πρὸβλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΑΛΑΪΤΖΗ, Μητροπολίτου Μύρων, *Περὶ τὰς διμερεῖς θεολογικὰς συναντήσεις μετὰ τῶν θεολόγων τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου καὶ τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας τῆς Γερμανίας ἐν ὄψει τῆς Ζ΄ ἀναλόγου συναντήσεως, Ἐν Καβάλα 3-11 Ὀκτωβρίου 1984*, Ἀθήναι 1986.

Σημαντικά τυγχάνουν όλαι αὶ προαναφερθεῖσαι θέσεις περὶ τῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διὰ τὴν συμμετοχὴν Της εἰς τοὺς διμερεῖς Θεολογικοὺς Διαλόγους καὶ εἰς τὴν λεγομένην Οἰκουμενικὴν Κίνησιν καὶ αὶ ὅποια ἀπετέλεσαν τὴν θεολογικὴν βάσιν, ἐνῶ υἰοθετήθησαν ἐπιπλέον καὶ νέαι παράγραφοι λίαν σημαντικά, αὶ ὅποια ἐπιβεβαιώνουν πανορθόδοξως θέσεις, αὶ ὅποια κατὰ τὸ παρελθὸν εἴτε ἀμφισβητοῦντο, εἴτε καὶ παραθεωροῦντο.

Οὕτω:

- α) Καθωρίσθη οὐχὶ μόνον ὁ τρόπος ἀποχωρήσεως μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας μεμονωμένης ἐκ τινος συγκεκριμένου Διαλόγου ἀλλὰ καὶ ἡ δυνατότης διακοπῆς αὐτοῦ ὡς καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῆς μεθοδολογίας αὐτοῦ ἢ ἡ ἐπαναξιολόγησις αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον τυγχάνει ἀναγκαῖον διὰ λόγους σοβαροὺς ἐκκλησιολογικοὺς, κανονικοὺς, ποιμαντικοὺς ἢ ἠθικῆς φύσεως. Αὕτη περιγράφεται ὡς μία διαδικασία πανορθόδοξου ἀποφάσεως, ἐκκινουσα μὲ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ κατόπιν «ὁμοφώνου συναινέσεως» τῶν λοιπῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (§ 10).
- β) Ἐτέθησαν τὰ κανονικὰ κριτήρια (καν. 7^{ος} τῆς Β' καὶ 95^{ος} τῆς Πενθέκτης) ὡς πρὸς τὴν προοπτικὴν τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῶν λοιπῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν (§ 20). Διὰ τῆς παρούσης παραγράφου προσδιωρίσθησαν πανορθόδοξως τὰ ὅρια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔναντι τῶν ἄλλων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν, δὲν ἀμφισβητήθη ἡ ὑπαρξις αὐτῶν καὶ «κατ' οἰκονομίαν» ἀνεγνωρίσθη, τὸ συμφώνως πρὸς τὴν κανονικὴν παράδοσιν, ὑποστατὸν καὶ ἔγκυρον τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος. Οὕτως ἐνισχύεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, ὡς ἔκφρασις φιλανθρωποῦ διαθέσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔναντι τῶν λοιπῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν ἐνῶ συνεχίζει νὰ ἰσχύη καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀκριβείας.
- γ) Ἐτονίσθη, ὅτι «ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ καταδικαστέαν πᾶσαν διάσπασιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὸ ἀτόμων ἢ ομάδων, ἐπὶ προφάσει τηρήσεως ἢ δήθεν προασπίσεως τῆς γνησίας Ὁρθοδοξίας», διότι θεωρεῖ ὅτι «ἡ διατήρησις τῆς γνησίας ὀρθοδόξου πίστεως διασφαλίζεται μόνον διὰ τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, τὸ ὅποιον ἀνέκαθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀποτελεῖ τὸν ἀρμόδιον καὶ ἔσχατον κριτὴν περὶ τῶν θεμάτων πίστεως» (§ 22). Θέσις ἡ ὅποια ἀπορρέει ἐκ τῆς κανονικῆς παραδόσεως (καν. 6^{ος} Β' Οἰκ. Συνόδου) καὶ τῆς πατερικῆς διδασκαλίας (πρὸβλ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἐπιστολαὶ LXXII, PG 77, 3442-345B).

Κατόπιν ὄλων τῶν ἀνωτέρω ἐπιβεβαιοῦται ὅτι αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῶν λοιπῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν ὡς αὗται καθορίζονται καὶ περιγράφονται εἰς τὸ πανορθόδοξως ἐγκριθὲν κείμενον τῆς Ε΄ Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξου Διασκέψεως (Chambésy), 10-17 Ὀκτωβρίου 2015), τονίζουν, στηρίζουν, καλλιεργοῦν καὶ ἀναπτύσσουν τὸν διάλογον, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν περιγραφεισῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας ἡ μακρῶν παράδοσις τῆς ἀρχαίου Ἐκκλησίας ἔθεσεν διαχρονικῶς, θεωροῦσα, ὅτι «ὅτε διίστανται τινες ἀλλήλων καὶ οὐ χωροῦσι πρὸς λόγους, δοκεῖ μείζων εἶναι καὶ ἢ μεταξὺ τούτων διαφορά· ὅτε δ' εἰς λόγους συνέλθωσιν καὶ ἑκάτερον μέρος νουνεχῶς ἀκροάσῃται τὰ παρ' ἑκατέρου λεγόμενα, εὐρίσκειται πολλάκις ὀλίγη ἢ τούτων διαφορά»¹⁰.

Δ. Διὸ καὶ καλούμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς δύο ἐρωτήματα:

- α) Ἡ μελλοντικὴ συνέχισις ὄλων τῶν προαναφερθέντων διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων, πέραν τῶν ὄσων προβλημάτων, ὑπηρετεῖ ὡς ἐπιδιωκόμενον τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν των;
- β) Ὑπῆρξεν τι τὸ θετικὸν ἐκ τῆς μέχρι σήμερον πορείας συμμετοχῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸν σύγχρονον οἰκουμενικὸν διάλογον καὶ εἰς τοὺς διμερεῖς Θεολογικοὺς Διαλόγους;

Εἰς τὴν καταφατικὴν ἀπάντησιν καὶ τῶν δύο αὐτῶν ἐρωτημάτων ὀδηγοῦμεθα: α) Ἐκ τῆς προσφερθείσης δυνατότητος καὶ διευκολύνσεως τῆς ἀκτινοβολίας τῆς ὀρθοδόξου μαρτυρίας εἰς τὸν λοιπὸν χριστιανικὸν κόσμον, καὶ β) Ἐκ τῆς ἀναθεωρήσεως πολλῶν ἐκ τῶν παραδόσεων τῆς Δύσεως ὑπὸ τὸ φῶς τῆς πατερικῆς παραδόσεως καὶ τῆς μυστηριακῆς ἐμπειρίας τῆς πρώτης χιλιετίας τοῦ κοινοῦ, δηλαδὴ ἱστορικοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτον ἐπιγραμματικῶς καὶ μόνον θὰ ἤθελον νὰ ἀναφέρω ὀρισμένας ἐκ τῶν γενομένων ἀναθεωρήσεων. Αὗται εἶναι ἡ ἀποδοχὴ τῆς κυριλίου ἐρμηνείας καὶ διδασκαλίας ἐπὶ τοῦ γενικότερου χριστολογικοῦ ζητήματος, εἰς τὸν Διάλογον μετὰ τῶν Προχαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν. Ἡ υἰοθέτησις τῆς εὐχαριστιακῆς ἐκκλησιολογίας, ὡς βάσεως διὰ τὴν θεολογικὴν καὶ ἐκκλησιολογικὴν κατανόησιν τῶν θεμάτων εἰς τὸν Διάλογον μετὰ τῶν Ρωμαιοκαθο-

10. ΜΑΡΚΟΥ ΕΦΕΣΟΥ ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ, ἐν Συμβέστρον Συροπούλου, Ἀπομνημονεύματα, ν, 28, ἐκδ. V. Laurent, Les «mémoires» du Grand Ecclésiarque de l'Église de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le Concile de Florence (1438-1439), volix, Roma 1971, σελ. 282.

λικῶν (Κείμενο Μονάχου, Νέου Βαλάμου καὶ Ραβέννας). Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἀρχηγό-
νου ἐκκλησιολογίας ὑπὸ τῶν Παλαιοκαθολικῶν. Ἡ ἀναγνώρισις ὑπὸ τοῦ
Π.Σ.Ε. τῆς τριαδολογικῆς καὶ χριστολογικῆς διδασκαλίας ὡς προϋποθέσεως
καταστάσεως μέλους εἰς αὐτό καὶ ἡ υἰοθέτησις τοῦ Συμβόλου Νικαίας - Κων/
πόλεως ἄνευ τοῦ *filioque*, ὡς βάσεως ὁμολογιακῆς συγκλίσεως. Τέλος, ἡ κατα-
νόησις τῶν χαρισματικῶν μυστηριακῶν καὶ εὐχαριστιακῶν ὀρίων τῆς Ἐκκλη-
σίας ὑπὸ ὀρισμένων προτεσταντικῶν ὁμολογιῶν δὲν δύναται νὰ μὴ ἀξιολογη-
θεῖ θετικῶς ἢ νὰ παραμείνῃ ἀπαρατήρητος.

Διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὁ διάλογος ὑπῆρξε πάντοτε καὶ παραμένει
οὐσιαστικὸν καὶ ἀναπαλλοτρίωτον στοιχεῖον τόσον τῆς σωτηριολογικῆς αὐτῆς
ἀποστολῆς, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς ἐπιστροφῆς τῶν σχισματικῶν καὶ τῶν αἰρετικῶν εἰς
τοὺς κόλπους Αὐτῆς, ὅσον καὶ τῆς ποιμαντικῆς εὐθύνης Τῆς, διὸ καὶ ἀκραδά-
ντως ὁμολογεῖ καὶ κηρύττει ὅτι ἐν τῇ αὐτοσυνειδησίᾳ Αὐτῆς ἀποτελεῖ τὴν αὐθε-
ντικὴν συνέχειαν τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας
καὶ τὴν κιβωτὸν σωτηρίας διὰ τοὺς ἐγγὺς καὶ τοὺς μακρὰν.

Ἡ ἔκφρασις αὕτη τῆς ἐκκλησιολογικῆς αὐτοσυνειδησίας ὡς κύριον κριτή-
ριον ἐκάστου Διαλόγου προσδιορίζει καὶ τὰ ὅρια τῆς θεολογικῆς εὐθύνης ἀφ'
ἐνὸς μὲν τῶν ὀριζομένων ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν Ὁρ-
θοδόξων Μελῶν τῶν Μεικτῶν Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν ἢ καὶ τῶν πολυμερῶν
Θεολογικῶν Διαλόγων ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς συγχρόνου Οἰκουμενικῆς Κινήσεως,
ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἀμειώτου ὀφειλετικῆς μερίμνης τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδό-
ξων Ἐκκλησιῶν διὰ τῆς παρακολουθήσεως καὶ τῆς ἀξιολογήσεως τῶν προει-
ρημένων Διαλόγων, μετ' ἰδιαιτέρας μάλιστα κριτικῆς διαθέσεως, οὐχὶ μόνον ἐν
τῷ ἐπιπέδῳ τῶν ἀρμοδίων συνοδικῶν ὀργάνων κάθε τοπικῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ
καὶ ὑπὸ τῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων, διὸ καὶ τὸ θέμα τῶν διμερῶν καὶ πο-
λυμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων ἐνετάχθη εἰς τὸ θεματολόγιον τῆς μελλούσης
Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὸ
σημεῖον αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ τονίσωμεν ὅτι ἡ «Ὁρθοδοξία» ὡς ιδιότης τῆς
Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ὑπόθεσις μεμονωμένων ἀτόμων οὔτε τοποθετεῖται ἐκτὸς
καὶ ὑπεράνω τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ρυθμιστικὸς κανὼν τῆς ζωῆς καὶ τῆς σκέψεως
Τῆς, ἀλλὰ ταυτίζεται μετ' τὴν Ἐκκλησίαν, ἀποτελοῦσα συστατικὸν τῆς ταυτότη-
τός Τῆς, διὸ καὶ βιοῦται μόνον ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, γεγονός δὲ
ὁποῖον σημαίνει ἐν προκειμένῳ πλήρη ἀποδοχὴν τῶν πανορθοδόξως εἰλημέ-
νων ἀποφάσεων ἐκ μέρους τῶν Ὁρθοδόξων πιστῶν, ἄλλως ἐμφωλεύει ὁ κίνδυ-
νος ἐκκλησιαστικῶν ἀνωμαλιῶν καὶ σχισμάτων ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, γεγονό-
τα τὰ ὁποῖα τραυματίζουν θανασίμως τὴν ἐνότητά Τῆς. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς

αὐτοσυνειδησίας Της, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ταυτίζεται πρὸς τὴν Μίαν, Ἁγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οὐχὶ ὑπὸ μίαν ἔννοιαν ἰδρυματικῆς ἢ θεσμικῆς ἀποκλειστικότητος ἢ ἰδεολογικῆς ἐπιβολῆς, διὸ καὶ οἱ συμμετέχοντες ἐξ ὀνόματος τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἰς τοὺς Θεολογικοὺς Διαλόγους καὶ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν, εἴτε κληρικοὶ εἴτε λαϊκοί, δὲν ἐνεργοῦν ὡς μεμονωμένα πρόσωπα, ἀλλὰ κατ' ἐντολὴν τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν ἐκφράζοντες τὸ ἐκκλησιαστικὸν καὶ οὐχὶ τὸ ἀτομικὸν αὐτῶν φρόνημα, τὸ δὲ ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα ἐξεφράσθη ἀλλὰ καὶ ἐκφράζεται ἐπὶ τῇ βάσει πανορθοδόξων ἀποφάσεων ὡς πρὸς τὴν συμμετοχὴν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παραδόσεως ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας. Δι' αὐτὸ καὶ ἐνημερῶνουν τὰς Συνόδους τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τὰς ὁποίας ἐκπροσωποῦν, διὰ τὴν πορείαν τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων ἢ διὰ τὰς περαιτέρω προοπτικὰς τῶν, ὑποβάλλοντες εἰς τὰς Συνόδους τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν πρὸς ἔγκρισιν τὰ Κοινὰ Κείμενα, τὰ ὁποῖα συντάσσονται καὶ γίνονται ἀποδεκτὰ ὑπὸ τῶν Μεικτῶν Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν εἰς τὰς ὁποίας Ἱεράς Συνόδους ἐναπόκειται, ὡς τὰς μόνας ἀρμοδίας νὰ ἀποφανθῶσιν διὰ τὴν συνέχισιν ἢ τὴν διακοπὴν τοῦ Διαλόγου. Ἄνευ τῆς συνοδικῆς ἐγκρίσεως ἢ ἀποφάσεως τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν οὐδὲν θεολογικὸν κείμενον καὶ οὐδεμία ἀπόφασις τῶν συμμετεχόντων ἐξ ὀνόματος τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν εἰς τοὺς Θεολογικοὺς Διαλόγους ἔχει ἐκκλησιαστικὸν κῦρος.

Ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ὀφειλετικῆς μερίμνης καὶ μαρτυρίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι ἀνάγκη, ἐκτὸς τῶν ἤδη ἀναφερομένων προβλημάτων, δυσχερειῶν καὶ ζητημάτων ἐφ' ἑνὸς ἐκάστου Διαλόγου, νὰ ἐπισημανθῶσιν τόσον αἰνεοφανεῖς ἀποκλίσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπιτείνουν ἔτι μᾶλλον τὴν σοβαρότητα τῶν διαπιστωμένων θεολογικῶν διαφορῶν τῶν διαφόρων χριστιανικῶν παραδόσεων καὶ ὁμολογιῶν ὅσον καὶ αἱ τραυματικαὶ ἐμπειρίαι τῶν ἱστορικῶν σχέσεών των.

Ἡ ὁμολογιακὴ ὁμῶς ἐσωστρέφεια πολλῶν χρόνων, εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν διαχριστιανικῶν σχέσεων, ἢ ὁποῖα ἐξεφράζετο μὲ μίαν συστηματικὴν ἔλλειψιν ἐνημερώσεως τόσο τῶν κληρικῶν, κάθε βαθμοῦ, ὅσο καὶ τοῦ ποιμνίου, δὲν ὠδήγησεν δυστυχῶς εἰς μίαν νηφάλιαν ἀξιολόγησιν τῶν θετικῶν συνεπειῶν τῆς ὑπευθύνου αὐτῆς προβολῆς τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως πρὸς τοὺς ἐγγὺς καὶ τοὺς μακρὰν, ἐπὶ σκοπῷ τὴν θεραπείαν τῶν ὁμολογιακῶν ἀποκλίσεων καὶ ἀγκυλώσεων τῶν διαφόρων παραδόσεων τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως, ὡς καὶ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τοῦ διαχρονικοῦ κῦρους τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως, διὸ καὶ κατὰ καιροὺς ἐμφανίζονται δικαιολογημένα διαμαρτυρία,

ένσπασεις, ὑποψία ἢ καὶ ἀντιδράσεις περὶ τῆς ὀρθῆς ἢ μὴ πορείας καὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῶν προειρημένων διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων.

Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν δὲν ἐζημιώθη ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀλλὰ μᾶλλον ἐνισχύθη ἡ παρουσία καὶ ἀνεγνωρίσθη ἡ συμβολὴ Τῆς, αἱ δὲ εὐκαίρως ἀκαίρως διατυπούμεναι μεμονωμένα ἐπικρίσεις, οὔτε ἡμαύρωσαν εἰς τὸ σύνολόν τῆς τὴν ποιμαντικὴν εὐθύνην τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, οὔτε υἰοθετήθησαν ὑπὸ συνόλου τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως, διὸ καὶ συνεχίζεται ἡ συμμετοχὴ τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἰς τὰ δρώμενα καὶ γενόμενα εἰς τὸν χῶρον τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως καὶ τῶν διμερῶν Θεολογικῶν διαλόγων, καθ' ὅτι μόνον ὁ «διάλογος τῆς ἀληθείας», εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἀγάπης θὰ μᾶς ἐλευθερώσει καὶ θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν πραγματικὴν κοινωνίαν τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου.